

De Puttense Brandweer In De Negen- tiende Eeuw (2)

G.C.J.M. Hollanders, foto's Jolette van Eijden

In de vorige Graver hebben we de regelgeving rond het brandweerwezen, de organisatie van de Puttense brandweer en het personeel besproken. In deze aflevering pakken we de draad weer op.

Materieel

Brandspuiten

Zoals we gezien hebben, dateren de eerste vermeldingen van brandspuiten in Putten van 1811. Uit de gemeenterekening van dat jaar en de jaren daarna zijn posten opgenomen voor het onderhoud van de brandspuiten en zien we nota's van timmerman Jan Gerritsen Speelbrink voor dagloon, hout en spijkers voor werk aan een brandspuit en het maken van essen stokken en twee schragen. Dit betekent dat de spuit waarvoor dit is bestemd verplaatst wordt door hem te dragen met een aantal mannen. Vervolgens moet hij voor gebruik op schragen worden gezet om een goede hoogte te hebben om te pompen. Voor het verplaatsen over grotere afstanden, zoals naar een brand, zal wellicht van een wagen of een slede gebruik zijn gemaakt.

Ook smid Jan van Soeren doet werk voor de brandspuiten. De gemeenterekening van 1813 noemt de levering van ijzerwerk aan de brandspuit: 2 nieuwe haken, een pen en ketting, een kram en platen, 4 klinkbouten en 4 platen, aan de bomen nog een ketting en een pen en kram, een nieuwe beugel met een knier en schroef en een moer en houvasten.

Uit de verordening van 1818 blijkt dat er dan twee brandspuiten zijn, een grote en een kleine. Beide hebben geen wateraanzuig-

mogelijkheid, want het water moet door een rij mensen met brandemmers worden aangevoerd. Het zijn dus geen zuig-perspompers, zoals we in het vorige hoofdstuk als eindzeventiende-eeuwse uitvinding van Van der Heiden hebben leren kennen. Dergelijke zuig-perspompers zullen veel duurder zijn geweest dan het te Putten gebruikte type. Bovendien is de zuigfunctie in een gemeente met zeer weinig oppervlaktewater nogal overbodig. Het transport van de brandspuiten naar de brand gebeurt met direct gevorderde paarden. Voerlui en boeren die paarden hebben, mogen niet weigeren om ze beschikbaar te stellen op straffe van een fikse boete van twee goudguldens¹. De verordening schrijft ook voor, dat na afloop van de blussingswerkzaamheden de slangen afgespoeld moeten worden en de spuiten opnieuw moeten worden geprobeerd om te controleren of alles in orde is. Ook hebben alle ambtsdienaren de taak om vervolgens het materieel bijeen te zoeken, te onderhouden² en naar de aangewezen (berg)plaats te brengen.

Over de bruikbaarheid van de brandspuiten bericht de burgemeester op 4 januari 1827 dat de brandblusmiddelen zich in een 'tamelijk goede staat' bevinden³. En 'tamelijk goed' betekent dat het kennelijk niet 'opperbest' is. Daarom stuurt de burgemeester enkele dagen later, op 13 januari, aan de districtscommissaris een 'Staat van voorhanden zijnde brandblusmiddelen' en een extractraadsbesluit over de verbetering van het materieel⁴. De zogenaamde 'kleine spuit' is namelijk niet zo goed meer. Op advies van de districtcommissaris wordt uiteindelijk op 6 november 1827 door de gemeenteraad besloten een nieuwe brandspuit te bestellen. De bestelling wordt geplaatst bij de Firma Erven Arent Almenum⁵ te Amsterdam. Nog op 5 april 1828 moet de burgemeester melden dat de brandblusmiddelen niet in de beste staat zijn (zoals ook in eerdere meldingen). Op 26 juni 1828 wordt de nieuwe spuit, een houten baksproeier met alle toebehoren, geleverd. In de rapportering van juli van dat jaar meldt de burgemeester verheugd, 'dat als gevolg van de ontvangst van de nieuwe spuit de brandblusmiddelen zich thans in een goede

staat bevinden'. Door timmerman Huibert Barend Pasman worden draagstokken en een schraagje voor de brandspuit gemaakt, die daarmee dus ook draagbaar is. Putten is daarbij geheel in lijn met de landelijke regelgeving en beschikt dus vanaf 1828 over een oudere 'grote' spuit en een gloednieuwe 'kleine' spuit (afb. 1).

Afb. 1. De brandspuit uit de 19de eeuw die in de brandweerkazerne te Putten staat.

Deze brandspuiten en de lederen slangen hebben veel onderhoud nodig. Veelvuldig (bijna jaarlijks) zien we in de gemeenterekeningen dat schoenmaker Slot (van vader op zoon) onderhoud, vooral smeren, aan de spuit en slangen doet. Toch worden er nog herhaaldelijk reparaties aan de brandspuiten verricht. Vermoedelijk betreft dat vooral de oude 'grote' spuit. In de loop van de eeuw zien we timmerlieden Jansen en Pasman, de smeden Van de Zanden en Beernink, schilder Sonnenberg en de schoenmakersfamilie Slot herhaaldelijk vermeld als onderhoudplegenden aan de spuiten. Zo kunnen ze in goede staat worden gehouden, hetgeen steeds weer gemeld wordt aan de Commissaris des Konings.

Toch vindt in 1853 burgemeester Verwoert het nodig om voor te stellen meer geld uit te trekken voor onderhoud. Hij wil de grote spuit laten verven en nazien of die ook een verbeterde 'gangbaarheid' behoeft. De wethouders zijn tegen dit voorstel, omdat volgens hen die spuit al te slecht en van te gebrekkige constructie is om zulke uitgaven daaraan ten koste te leggen. Niettegenstaande deze slechte staat worden de spuiten op 27 mei be-

proefd en wordt aan de Commissaris van de Koning gemeld dat ze door B&W in orde zijn bevonden. Toch kunnen ook de wethouders niet om hun verantwoordelijkheid heen. Waarschijnlijk is de aanschaf van een nieuwe spuit als vervanger voor de oude grote spuit kostbaarder dan herstel en dus wordt op 27 juni 1854 besloten om zowel de nieuwere kleine als de oude grote spuit te doen herstellen. Het touwwerk van de zuiger van de kleine moet vernieuwd worden en de bodem van de grote wordt gemenied. Ook een defect aan een koperen pijp van de grote spuit wordt verholpen door koperslager Dirk Prins. Na de reparatie worden de brandspuiten geprobeerd als oefening voor de manschappen die daartoe speciaal worden opgeroepen.

Pas in 1871 valt het doek voor de oude grote spuit (deze is er al in 1811 en wie weet hoelang al daarvóór). Men is eindelijk tot de conclusie gekomen dat de spuit nu geheel ongeschikt is voor gebruik. De gemeenteraad bespreekt de situatie en laat hem taxeren. Blijkens taxatie van de heren H. Willemse en J.H. van Doeveren wordt de spuit gewaardeerd op 12 gulden en volgens de taxatie van P. Choppen en J. Quetz op 15 gulden en 19 cent. Besloten wordt om de spuit te verkopen voor het laatst genoemde bedrag.

*Afb. 2.
De nieuwe
brandspuit.
Deze staat
momenteel in
de brand-
weerkazerne
te Putten.*

Verkopen aan derden, zoals een andere gemeente, lukt kennelijk niet en daarom wordt hij ingeruild bij de aankoop van een nieu-

we. Er wordt een nieuwe spuit met slangen en schroeven aangeschaft van de Firma. J.H. Pothman te Arnhem voor een bedrag van 594,75 gulden (*afb. 2*). Van Pothman wordt 15 gulden en 19 cent ontvangen voor de oude brandspuit. Het wegbrengen van de oude en het ophalen van de nieuwe spuit wordt gedaan door N. Berends en kost in totaal 7 gulden en 40 cent. Putten heeft dan nog steeds twee brandspuiten: een nieuwe grote en een 43 jaar oude kleine. In 1896 wordt nog voorgesteld om voor de buurtschappen een derde handbrandspuit te kopen en daarvoor een bedrag van 200 gulden in de begroting op te nemen. Het voorstel haalt het in de raad echter niet, zodat de situatie niet verandert tot de aanschaf van een derde spuit in 1906.

Brandtonnen en overige brandbestrijdingsmiddelen

Op 2 juli 1827 zet timmerman Rijndert Jansen de ton in het water. De vermelding van de ton is interessant omdat de vermelding van 1827 de eerste is waarin de ton wordt genoemd. De ton, een waterton, dient om water naar de plaats van de brand te brengen op plaatsen waar geen bluswater voorhanden is. Kennelijk is er dan maar één brandton. Het is bekend dat op veel plaatsen watertonnen zijn gebruikt. Vaak hadden die een wielstel om snelle verplaatsing mogelijk te maken. Pas in 1862 worden er twee nieuwe brandtonnen geleverd door kuiper Hendrik Woltersom. Over de Puttense watertonnen kennen we verder de nota's uit 1869 van timmerman Willem Aartsen voor het maken van een slede onder een brandton, van Hendrik van Veen voor smidsloon voor een brandton en van Gerrit Jan Sonnenberg voor het schilderen van een brandton. Ook van Craandijk kennen we de vermelding van sleden⁶ waarop de met water gevulde tonnen staan. Dit betekent dat tot laat in de negentiende eeuw sleden zijn gebruikt als vervoermiddel van de brandtonnen. En dat is niet zo opmerkelijk in een plaats waar de meeste wegen zandwegen zijn die vaak óf te rul óf te modderig zijn om er snel met een wagen over te kunnen rijden. Een door paarden getrokken slede kan dan een relatief snel vervoermiddel zijn.

Over het overige materieel zijn we nóg minder goed geïnformeerd. We weten dat voor het in de rij aanvoeren van water emmers zijn gebruikt. Pas in 1871 zien we dat de kuipers Woltersom en Joachim Hendrik Heining brandemmers repareren. Dit betekent dat de brandemmers dan van hout zijn en dus niet, zoals in zovele plaatsen elders, van leer. Het totaal aantal brandemmers wordt ons meegedeeld in het gemeenteverslag van 1881, namelijk 18. Ook wordt daar voor het eerst vermeld dat er twee brandhaken in de uitrusting voorkomen. Verlichtingsmiddelen voor brandbestrijding bij nacht zijn er pas vanaf 1887. Hoewel de gemeenteraad al in juli 1886 tot de aanschaf van lantaarns heeft besloten, is daaraan nog niet direct gevolg gegeven. Als bij een brand op 23 september van 1887 de noodzaak daartoe blijkt, is drie dagen daarna door B&W besloten ze toch maar aan te schaffen. De eerste vermelding van ladders vinden we in het gemeenteverslag van 1886.

Bluswatervoorziening

Bluswater op de plaats van de brand is in het negentiende-eeuwse Putten vaak niet of onvoldoende voorhanden. In steden met grachten worden bij brand zuigerspomp gebruikt om het water rechtstreeks uit de gracht naar de brand te pompen. In Putten, met slechts een enkele beek, steunt de watervoorziening in deze tijd meestal op putten, in de meeste gevallen welputten. Van die putten moet het dan met de brandtonnen of emmers naar de spuit gebracht worden. Afhankelijk van de afstand van de brand tot de put die als waterbron dienst doet is zo een snelle en voldoende wateraanvoer vaak nagenoeg onmogelijk. Toch probeert men het steeds weer, en soms met enig succes, als bijgebouwen of belendende percelen daardoor van het vuur gevrijwaard blijven.

Een centrale plaats in de watervoorziening vormt de gemeentelijke brandput (de pomp op het kerkplein). Na vele jaren trouwe dienst blijkt deze in 1887 eens geen water te bevatten. Pas eind 1888 besluit de gemeenteraad daarom een onderzoek te laten

instellen door gemeenteopziener Hartemink. Deze komt tot de conclusie dat zowel de put zelf als de pomp verbetering behoeven. Raadslid Diemont is bereid de kosten voor een nieuwe pomp (140 gulden) op zich te nemen, mits de gemeente de put in orde maakt. Opzichter Hartemink maakt daarom een kostenraming voor de verbetering van de put die volgens hem een voldoende breedte heeft (\emptyset 3 meter), doch niet diep genoeg is. Daarom stelt hij voor de put 1,20 meter uit te boren tot een totale diepte van 2,50 meter, hetgeen volgens hem voldoende zal zijn. De door de heer Diemont te schenken pomp is overeenkomstig die te Ermelo maar solider ingericht. De raad besluit het plan van de heer Hartemink tot verbetering van de brandput te volgen. De kosten hiervan bedragen volgens Hartemink zo'n 200 gulden. De aanbesteding is in principe openbaar maar als de aard van het werk niet per publieke aanbesteding mogelijk is, zal het onderhands worden aanbesteed na te verkrijgen machtiging daartoe van Gedeputeerde Staten. De aanbesteding zal door B&W worden verzorgd.

In januari van 1889 ontstaat er vervolgens een discussie over het herstel van de put. Uit de offerten blijkt dat de kosten die geraamd zijn overschreden zullen worden met 91 gulden. Ten opzichte van de geraamde 200 gulden is dat een forse overschrijding. Daarbij stelt de opperbrandmeester (Van Werkhoven?) dat de put nog voldoende water geeft maar dat de pomp slecht is. Bovendien is door de Commissaris des Konings en Gedeputeerde Staten aangedrongen op de aanleg van een tweede brandput. Hij pleit daarom voor een nieuwe put en de oude, die nog zo slecht niet is, onveranderd te laten. Uit onafhankelijk technisch advies blijkt echter dat de put bij brand binnen 1 uur leeg zou zijn. Besloten wordt uiteindelijk om de overschrijding van de kosten met 91 gulden goed te keuren en geen tweede put aan te leggen. Het werk aan de put wordt dan uitbesteed aan metselaar Gerrit van de Brink. B&W berichten daarna in maart aan Gedeputeerde Staten dat de brandput in het dorp, die vroeger bij gemiddelde waterstand 8 m³ bevatte, thans zoveel dieper

is uitgegraven dat hij gemiddeld 14 m³ kan inhouden en dat ook een nieuwe dubbele pomp is geplaatst. De welaanvoer is zó sterk dat met deze pomp in korte tijd een grote hoeveelheid water is te verkrijgen waarbij 7 uren aanhoudend gepompt kan worden zonder gevaar voor watergebrek (getest). De conclusie is dat ook bij branden aan de grenzen van de dorpskom de brandspuiten steeds van water zijn voorzien en dat de aanleg van een tweede put overbodig is.

Naar aanleiding van een schrijven van de Commissaris des Konings waarin deze bericht dat de Fa. Piepers in Terborgh voor 45 gulden een nortonput kan maken van 10 tot 14 m diep, besluiten B&W dit aan te houden, omdat de begroting van het lopend jaar deze uitgave niet toelaat. Reeds in maart 1890 blijkt bij een oefening met de brandspuiten dat de brandput slecht werkt. Van Werkhoven wil daarom koperslager Prins een onderzoek laten instellen. Deze komt echter na herhaald verzoek niet opdagen zodat de opdracht naar timmerman Evert Rijkers gaat. Deze gaat echter zonder verder overleg aan het werk, bewerende dat de fout in de plaatsing van de slingers zit. Hij belooft dat hij, mocht hij het mis hebben, de pomp weer in de oude staat zal terugbrengen. Dan blijkt dat de pomp geen water geeft door een te hoge stelling van de pijpen. In plaats van water geeft hij zand. De raad besluit vervolgens tot herstel van de pomp.

Kennelijk is het weer een aantal jaren goed gegaan, maar in 1896 is het weer mis met de pomp. Dan brengt koperslager Barend de Bruin rapport uit over de toestand van de pomp bij de kerk. Volgens hem laat de pomp het water vanzelf lopen, hetgeen aan het hart moet liggen. Om hem goed te krijgen voor lange duur zal de pomp uitgenomen dienen te worden en moet er een nieuw onderstuk aangemaakt worden, wat bij een ijzeren pomp nogal bezwaarlijk is. Hij denkt dat het wellicht wenselijker is om het hart te repareren, wat weliswaar vaak mislukt, maar veel goedkoper is en dus geen groot verlies betekent mocht het een keer niet lukken. B&W besluiten dan de pomp aan het markt-

plein te laten vernieuwen en dit werk op te dragen aan De Bruin voor de som van 145 gulden. De Bruin wil voor die som twee nieuwe pompen zetten inclusief metselwerk, smidswerk en timmerwerk terwijl hij 3 jaar voor het werk wil instaan. Waarschijnlijk heeft De Bruin goed werk geleverd, want van problemen met de brandput worden we vele jaren niets meer gewaar.

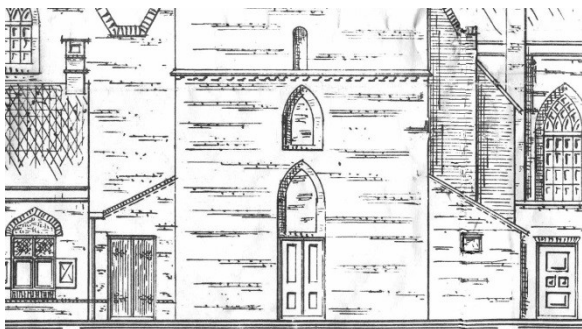
Pas in 1904 wordt in de raad geconstateerd dat de brandblusmiddelen dringend verbetering behoeven. Men heeft vernomen dat Ermelo een nieuwe spuit en nieuwe putten heeft en men wil dit wel eens gaan bekijken. Ook wordt de wenselijkheid van een tweede brandput bij De Vier Winden in de raad besproken en wil men de mogelijkheid onderzoeken voor een brandput in de berm van de Zuiderzeestraatweg.

Opslag van brandblusmiddelen

In de ordonnantie van 1818 is gesproken van de 'gedestineerde plaatsen' voor het opbergen van het brandblusmaterieel. In Putten is dat vooralsnog een hok, 'kast' of brandspuithuisje dat aan de noordzijde van de kerktoren tegen de toren is aangebouwd. Het heeft een schuin aflopend pannendak, gedicht met 'dokken' met kalkspecie met een vrij smalle ingang aan de westzijde. De afmetingen zijn 2.20 bij 5 m. De ingang is slechts 1.20 m. breed. In deze kleine ruimte zijn de spuiten en het overige blusmaterieel opgeborgen. In 1812 worden door smid E. van Soeren twee nieuwe hengersels gemaakt voor 'de kast van de brandspuit'. Dit betekent dat deze bergplaats voordien al geruime tijd heeft bestaan. Na verloop van tijd wordt de bergplaats van de brandblusmiddelen niet meer voldoende geacht. Het is niet helemaal duidelijk wat de aanleiding was, maar in 1849 melden de gemeenteraadsnotulen dat *'De vergadering, in aanmerking genomen hebbende dat de brandspuiten en verdere brandbluschgereedschappen tot nu toe eene zeer ondoelmatige bergplaats hadden in een voorportaal behorende aan de kerk en er veel tijd toe vereischt werd om dezelve in tijd van brand daar uit te kunnen krijgen door de bekrompene bergplaats, heeft gemeend dat het*

doelmatiger zoude zijn dat de gemeente eene behoorlijke bergplaats liet daarstellen, onafhankelijk van de kerk, geschikt om in tijd van nood dadelijk de spuiten enz. te kunnen aanbrengen waar zulks nodig was en daarvoor op de begroting te brengen een post van 100 gld.'. Kennelijk zijn er bij een brand wat problemen geweest met de toegankelijkheid van de bergplaats. In ieder geval wordt er actie ondernomen en wordt een nieuwe bergplaats gezocht. Men vindt een plek op het kerkhof, eveneens tegen de toren, maar nu aan de zuidzijde. De locatie is belangrijk want de dorpsput van waaruit de brandtonnen gevuld moeten worden ligt daar pal bij. Er is echter één probleem: de 100 gulden die het gemeentebestuur heeft begroot zijn bij lange niet voldoende om de bergplaats te realiseren. Zo wordt er in 1850 nog niets gedaan, want geld voor verhoging van dat bedrag was dat jaar waarschijnlijk niet voorhanden. In de begroting van 1851 wordt vervolgens 200 gulden opgevoerd, kennelijk na een verkregen offerte van timmerman Pasmaan. Deze krijgt dan de opdracht voor het 'daarstellen' van een nieuwe bergplaats, verder genoemd 'brandspuithuisje'. Hij laat zo'n 4000 stenen komen, waarschijnlijk per schip tot Nulde en vandaar met karren naar het dorp⁷. Het metselwerk wordt door hem uitbesteed aan een metselaar. Verder maakt hij twee grote 'raamten met deurenknieren en sluiting' en een klein raampje met ruiten en knieren. Het dak wordt gedekt met 400 verglaasde pannen. Pasmaan brengt voor het geheel 199 gulden in rekening en daarvoor wordt het huisje nog geschilderd ook. Hij is daarmee binnen de begroting gebleven. Door stratenmaker D. de Poel wordt de vloer van en de toegang tot het brandspuithuisje bestraat met 2300 straatklinkers die door J. Peters worden geleverd. Wanneer het huisje officieel in gebruik is genomen is helaas niet overgeleverd, maar verwacht kan worden dat dit direct na gereedkomen is gebeurd. Daarmee is een meer toegankelijke bergplaats voor het brandweermaterieel verkregen. Het brandspuithuisje aan de noordzijde van de toren blijft bestaan. In het gemeenteverslag van 1886 wordt gesproken over de opslagplaats van de brandblusmiddelen in twee brandspuithuisjes ter weerszijden van de

kerktoren. Ook op de tekeningen voor de verbouwing van de oude kerk in 1923 worden beide brandspuithuisjes getoond (afb. 3).

Afb. 3. De beide brandspuithuisjes bij de Oude Kerk.

Samenwerking binnen de regio

In december 1852 is er brand in Diermen bij G. van de Blankevoort. De brand is begonnen in het achterhuis, maar de oorzaak van het ontstaan is onbekend. Hoewel alle landbouwgereed-

Vrijwillige Brandweer.

Zij, die lid wenschen te worden van de op te richten vrijwillige brandweer worden verzocht den **8 December 1904** des avonds ten **6 ure** te verschijnen ten huize van **JAN VAN DAM** ten einde te trachten zulk een een vereeniging op te richten.

Putten, 2 December 1904.

Het bestuur der regelingscommissie,
De Secretaris, **J. G. DIEPENHORST.** De Voorzitter, **H. VAN DER POLL Jr.**

Afb. 4. Oproep om lid te worden van de op te richten vrijwillige brandweer op 9 december 1904, deze maand precies 100 jaar geleden..

schappen en de inventaris zijn gered, is er veel schade. Verder is er veel dood vee en is de oogst aan hooi en rogge verloren. Bovendien wordt een bedrag van 1500 gulden aan contant geld vermist. De zwaar gedupeerde Van de Blankevoort heeft bovendien zijn inboedel niet verzekerd. Door de geringe afstand tot Nijkerk hebben de brandspuiten van Nijkerk hun dienst gedaan,

waarbij de brand is geblust vóór die in Putten bekend was. In Putten wordt dat maar heel gewoon gevonden en er blijkt uit de notulen van B&W dan ook niets dat op een blijk van waardering voor de Nijkerkse spuitgasten lijkt. Tenslotte zijn het ook maar

verplichte spuitgasten die hun werk als dienstverlening aan Nijkerk doen. Pas in februari 1855 zenden B&W van Nijkerk een schrijven aan B&W van Putten, herinnerend aan deze brand, vragend of Putten, bij een weer voorkomende brand in de gemeente Putten nabij de kom van Nijkerk, van de Nijkerkse brandblusmiddelen gebruik wenst te maken en of Putten dan ook de daaraan verbonden kosten wil vergoeden.

Op 13 maart antwoorden B&W hierop dat Putten gaarne gegengien is de kosten die voor het gebruik van de Nijkerkse brandblusmiddelen moeten worden gemaakt bij een brand in Putten te vergoeden. Er wordt echter een voorbehoud gemaakt voor schadeloosstelling van personeel voor wat betreft daglonen wegens het ontbreken van een maatstaf daarvoor. Prompt zendt Nijkerk een brief met de mededeling dat als er in de buurt van Nijkerk te Putten brand uitbreekt, men niet te hulp zal komen omdat de spuitgasten zich niet verplicht voelen om zonder schadeloosstelling van tijdsverzuim in een vreemde gemeente diensten te verrichten. B&W van Putten begrijpen nu dat er over de brug gekomen moet worden en berichten vervolgens aan Nijkerk dat Putten er niet toe kan overgaan om onbepaald vergoedingen te geven. Putten erkent echter dankbaar de hulp die reeds van Nijkerk werd ontvangen en zou ongaarne de aan Nijkerk grenzende buurt van de Nijkerkse hulp verstoken laten blijven. Putten wenst daarom te weten door hoeveel manschappen de Nijkerkse spuiten gewoonlijk bediend worden en wat Nijkerk als schadeloosstelling voor tijdverzuim bij onverhoopte gelegenheid billijk vindt, want Putten is tot een billijke tegemoetkoming bereid.

Nadat B&W van Nijkerk op 19 mei aan Putten hebben meegedeeld wat de kosten voor het gebruik van de Nijkerkse brandblusmiddelen zijn, wordt in de raad besloten akkoord te gaan met de verlening van bijstand door Nijkerk tegen de *'kosten, verbonden aan gebruik der brandblusmiddelen van Nijkerk bij voorkomende brand onder Putten in de nabijheid van Nijkerk zonder veroorzaakte schade aan de brandblusmiddelen zelf, te bereke-*

nen ad fl 7,50 per uur (voor 2 spuiten) en de beloning voor de spuitgasten van fl 0,05 per uur elk'. Eindelijk is dan moeizaam een intergemeentelijk bijstandsakkoord bereikt!

Alarmering

De enige regelgeving die ons informeert over alarmering is de ordonnantie van 1818, en dan nog maar heel summier. De alarmering gebeurt in die tijd kennelijk overdag spontaan en direct en 's avonds en 's nachts door de nachtwacht met zijn klepper⁸. In de latere verordeningen wordt gesproken over het in actie komen van de brandweer 'op het gerucht van brand'. Kennelijk ontbreekt gedurende de gehele 19e eeuw een regeling tot alarmering van de brandweer en vindt waarschuwing van mond tot mond plaats. Een snelle reactie mag dan ook niet verwacht worden. Over de rol van de 'brandklep', de kleine torenklok, wordt in de plaatselijke regelgeving in het geheel niet gesproken. Wel in de krant, waar rond de eeuwwisseling uit berichten over branden blijkt dat de torenklok geluid is⁹. Ook de provinciale regelgeving rept niet van een waarschuwingssysteem, zodat gemeenten daar ook geen inspiratie uit kunnen opdoen. Opmerkelijk hierin is de eenmansactie van Leonardus Jacobus Cousin. Deze in 1815 te Breda geboren Cousin is militair geweest, maar is nu gepensioneerd. Hij is gehuwd met Maria Geertruida Simon en woont in de Kerkstraat, vermoedelijk in het huis waar later het logement/café van Steven van Boeyen gevestigd is. Cousin heeft in december 1871, bij de brand van de papiermolen van A. Staal, bewoond door W. Horseling en P. Nummerdor, de brandweer gealarmeerd met tromgeroffel. Kennelijk is dit als alarmering succesvol geweest. In februari 1872 stelt hij daarom aan het gemeentebestuur voor, om in het gemis van een alarmeringssysteem te voorzien door hem aan te stellen als alarmeerder. Wel wil hij daar een kleine vergoeding voor hebben. De gemeenteraad besluit echter hem daar niet toe aan te stellen. Wat de reden daarvoor is blijft helaas ongewis. Vermoedelijk is een waarschuwingssysteem niet nodig bevonden, omdat de dorpskom dan nog zó klein is, dat mond tot mond waarschuwing in de

meeste gevallen nog voldoet. Ook past het niet in het gemeentelijk beleid om diensten voor de brandweer te betalen, omdat deze diensten als persoonlijke diensten worden ingevorderd. En waarom zou een alarmeerder wél betaald krijgen en een brandweerman, die tenslotte het meeste werk moet verrichten, niet?

Branden

De gemeenteverslagen vermelden in de meeste jaren wel een of meer branden waarbij soms ook een bosbrand. Zelden zijn het er meer dan drie maar er gaan ook jaren voorbij zonder enige brand. Zoals eerder gezegd is het brandrisico wegens de toepassing van goed brandbare bouwmaterialen groot. Daarom valt het aantal branden per jaar gelukkig nogal mee. Toch zijn er enkele opmerkelijke branden geweest. Hierboven is al genoemd de brand op de Blankevoort, die uiteindelijk geleid heeft tot een intergemeentelijke bijstandsovereenkomst, en die van de papiermolen van Staal in 1871, die geleid heeft tot de actie van Cousin. In 1876 is het raak in het dorp, waarbij drie woonhuizen zijn verwoest en waardoor zes gezinnen dakloos zijn geworden.

Een triest geval (branden zijn natuurlijk altijd triest, maar in dit geval bijzonder) is de brand van een klein huisje, gelegen 'ongeveer een uur gaans' buiten het dorp. De eigenaar had juist enige dagen daarvoor zijn koe verkocht en had het geld nog in huis. In de brand was het geld versmolten tot een vormeloze klont. En het huisje was nog (te) laag verzekerd ook. Boerderijbranden komen ook geregeld voor. Meestal kan door de omwonenden (een deel van) de inboedel en vee gered worden. Treurig is het als dat niet het geval is, zoals bij de boerderij van de gebroeders Van Strieland, gelegen iets buiten de dorpskom. De door blikseminslag getroffen boerderij brandt geheel uit waarbij niets van de inboedel gered kan worden en waarbij drie paarden, een koe, een stier en vijf kalveren in de vlammen omkomen.

Een ernstige bedreiging voor de bossen van Schovenhorst vormt

de brand in de woning van Evert Bouw in mei 1886. Het is al dagen erg droog en er staat een hevige wind. Niettegenstaande de vrijwel onmiddellijke aanwezigheid van de brandspuit en de beschikbaarheid van water uit welputten kan het huis niet worden behouden en brandt het geheel af. De burgemeester schrijft: *'ware windrichting naar de in de onmiddellijke nabijheid gelegen bossen geweest, dan had de brand een ernstig karakter kunnen aannemen. Thans bleef hij beperkt tot gemelde woning'*.

Een andere gevaarlijke brand, maar nu in het dorp, is die van de woning van metselaar Rik van Beek. Daar is door een aantal mensen met veel beleid en volharding een zódanige hulp verleend dat de nabijgelegen en in de windrichting staande woningen van Peter van Beek en Gerbrand van Boeyen gespaard bleven. Op aanschrijven van B&W hebben de brandverzekeraars van beide gespaarde woningen aan deze ijverige mensen een beloning verleend. Tenslotte noem ik hier de brand van de molen van H. van de Poll. In augustus 1899 gaat de molen met de gehele inventaris en voorraden in vlammen op. De molenaar en zijn knecht kunnen alleen het paard redden. Gelukkig voor de molenaar blijft zijn huis gespaard.

Noten

- ¹ Ter vergelijking: het dagloon van een landarbeider bedroeg toen zo'n 30 tot 40 cent met kost en inwoning.
- ² Het onderhoud van de brandspuiten omvat het verwijderen van de zuigers uit de zuigerbuizen en het verwijderen van het vuile smeer, ze buiten de zon laten drogen, de spuit schoon uitwateren, nazien en weer in elkaar steken en smeren voor volgend gebruik. De slangen moeten in de lucht (niet in de zon) en bij vriezend of vochtig weer binnen in een verwarmde ruimte gedroogd worden. Bij gebleken lekkage moeten zij worden gerepareerd opdat zij weer gereed zijn bij een volgende brand.
- ³ GAP, brievenboek burgemeester 1826-1827. Een kopie van het proces-verbaal is helaas niet meer voorhanden.
- ⁴ GAP, brievenboek burgemeester 1826-1827. Een kopie van de staat is helaas niet meer voorhanden.
- ⁵ De brandspuitfabriek 'De erven van Arent Almenum' is een rechtstreekse voortzetting van de brandspuitfabriek van de familie Van der Heiden en is in de negentiende eeuw de oudste en meest bekende brandspuitenfabriek van Nederland. De fabriek was gevestigd in de Koestraat te Amsterdam. Tot 1784 was de functie van Generaalbrandmeester van de stad Amsterdam verbonden aan het eigendom van deze fabriek. (bron: brandweermuseum Hellevoetsluis)
- ⁶ J. Craandijk, Wandelingen door Nederland Deel V (Gelderland), 3^e druk, Haarlem 1887, pag. 288. Craandijk vermeldt daar: *'Eigenaardig zijn de sleden, waarop met wa-*

ter gevulde tobben staan. Kwam er brand, dan was het gansche dorp in gevaar. Water is er schaars, in den zomer althans, en slaat eens de vlam uit, wie zal dan hare verwoestingen berekenen, waar zij de rieten daken, de houten schuren, de hooibergen en korenrijten, overal voedsel vindt!'

⁷ GAP, inv.nr. 610, gemeenterekening 1851. Hierin is een door Pasma geschreven nota opgenomen voor o.a. 4000 stenen met scheeps- en karvracht.

⁸ GAP, voorl. inv.nr. Putten heeft tot 1 maart 1947 een nachtwacht gehad. Per die datum heeft R. Pieper eervol ontslag gekregen. De gemeenteraad heeft bij de behandeling van dat ontslag besloten de vacature niet meer te laten vervullen.

⁹ Voorbeelden hiervan zijn de berichten in het de Puttensche Courant d.d. 10 augustus 1899, 15 oktober 1902 en 29 oktober 1904.

Herstel

In het artikel over de brandweer in de vorige Graver werd in voetnoot 10 melding gemaakt van het Puttens Nieuwsblad uit 1902. Echter in die tijd bestond het Puttens Nieuwsblad nog niet. Dit moet zijn de Puttensche Courant.

+++